

هوش هیجانی و هوش معنوی دانش آموزان

دکتر فضل اله یزدانی

دکتری روانشناسی از دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر ثریا خدائی

دکتری علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی



نشر دارخوین
۱۳۹۴

سرشناسه: یزدانی اراضی، فضل‌اله، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور: هوش هیجانی و هوش معنوی دانش‌آموزان/مولفان فضل‌اله
یزدانی/اراضی، ثریا خدائی.

مشخصات نشر: اصفهان: نشر دارخوین.

مشخصات ظاهری: ۸۴ صفحه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۸۰-۲۷۴-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: هوش هیجانی

موضوع: هوش معنوی

شناسه افزودن: خدایی، ثریا، ۱۳۴۹ -

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ خ/۴۵۶/۶

رده بندی دیویی: ۱۵۲/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۰۱۰۵۴

هوش هیجانی و هوش معنوی دانش‌آموزان فضل‌اله یزدانی - ثریا خدائی

نشر دارخوین

ویراستار: فاطمه علی پور باقانی

صفحه‌آرا: حامد سرادق

طرح جلد: مریم علی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۸۰-۲۷۴-۲

www.ndarkhoain.ir

تلفن مرکز پخش:

۰۳۱ ۹۵۰ ۲۰۷۷۲

فصل اول / هوش هیجانی و مولفه‌های آن

- ۱۵ هوش هیجانی
 ۱۷ تعریف هوش هیجانی
 ۱۸ تاریخچه هوش هیجانی
 ۲۰ مؤلفه‌های هوش هیجانی
 ۲۱

فصل دوم / ویژگی‌های هوش هیجانی

- ۲۵ اهمیت هوش هیجانی
 ۲۷ ویژگی‌های هوش هیجانی
 ۲۸ عوامل مرتبط با هوش هیجانی
 ۳۰ رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی
 ۳۱

فصل سوم / دیدگاه‌ها و نظریات هوش هیجانی

- ۳۳ دیدگاه‌های روانشناسان پیرامون هوش هیجانی
 ۳۵

فصل چهارم / مدل‌های هوش هیجانی و تاثیر آن بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آزمایان

- ۳۹ مدل‌های هوش هیجانی
 ۴۱ مدل مایر و سالووی، مدل توانایی هوش هیجانی
 ۴۲ مدل گلمن از هوش هیجانی
 ۴۲ مدل هوش هیجانی بار-آن
 ۴۳ دیدگاه مایر - سالووی در آموزش هوش هیجانی
 ۴۳ هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی
 ۴۵

فصل پنجم / هوش معنوی

- ۴۹ هوش معنوی
 ۵۱ تاریخچه هوش معنوی
 ۵۶

۵۷	فصل ششم / ابعاد و مؤلفه‌های هوش معنوی
۵۹	تبیین معنویت و هوش معنوی
۶۵	ابعاد و مؤلفه‌های هوش معنوی
۶۵	الگوی امرام و درایر
۶۶	الگوی سیسک و تورنس
۷۶	الگوی زوهار (۲۰۰۴)
۶۹	مهارت‌های هوش معنوی
۷۳	فصل هفتم / دیدگاه‌ها و نظریات هوش معنوی
۷۵	دیدگاه‌های پیرامون هوش معنوی
۵۷	دیدگاه سیسک و امرام
۷۵	دیدگاه زوهر و نارشان
۶۷	دیدگاه امونز
۷۸	مؤلفه‌های هوش معنوی در اسلام
۸۱	منابع و مآخذ

مقدمه

هوش هیجانی پدیده پیچیده روانی اجتماعی است، این پدیده صفت یا ویژگی ارثی یا ژنتیکی نیست بلکه اساساً نتیجه روابط نادرست بین فردی و سازش نایافتگی‌های اجتماعی در مراحل مخالف رشد در خانه و جامعه پدیدار می‌شوند.

«کلمن» ضمن مهم شمردن هوش، نداشتن و هیجانی می‌گوید «هوش بهر IQ» در بهترین حالت خود تنها ۲۰ درصد از موفقیت بی زندگی است، ۸۰ درصد موفقیت‌ها به عوامل دیگر وابسته است و سرنوشت افراد در بسیاری از موارد در گرو مهارت‌هایی است که هوش هیجانی، داشتن روابط مناسب اجتماعی با دیگران، کار کردن در کنار دیگران، اطمینان داشتن به آنها و ... را تشکیل می‌دهد.

امروزه علاوه بر تأکید اساسی که بر بهره هوشی در یادگیری مهارت‌ها و حرفه‌ها می‌شود مسئله استعداد نیز در کنار آن اهمیت ویژه‌ای دارد و آردن‌های هوشی نمی‌توانند تعیین کنند صرف میزان موفقیت فرد در یک زمینه باشد. به عنوان مثال فردی که از لحاظ سطح هوشی در حد بالایی قرار دارد لزوماً مهندس یا پزشک خوبی نخواهد شد. موفقیت آن وابسته به بهره هوشی او در کنار استعدادهایی که در آن زمینه دارد می‌باشند. افرادی با بهره هوشی یکسان ممکن است استعداد‌های مختلفی در زمینه‌های مختلف از خود نشان دهند. فردی ممکن است در زمینه موسیقی مهارت و شایستگی نشان دهد، دیگری در مکانیک و دیگری در علوم پزشکی.

هوش معنوی یا SQ را می‌توان همان توانایی دانست که به ما قدرتی می‌دهد و رویاها و تلاش و کوشش برای به دست آوردن آن رویاها را می‌دهد. این هوش زمینه تمام آن چیزهایی است که ما به آنها معتقدیم و نقش باورها، هنجارها، عقاید و ارزش‌ها را در فعالیت‌هایی را که بر عهده می‌گیریم در بر می‌گیرد. هوشی که به واسطه آن سوال سازی در ارتباط با مسائل اساسی و مهم در زندگی مان می‌پردازیم و به وسیله آن در زندگی خود تغییراتی را ایجاد می‌کنیم.

با استفاده از هوش معنوی به حل مشکلات با توجه به جایگاه، معنا و ارزش آن مشکلات می‌پردازیم. هوشی که قادریم توسط آن به کارها و فعالیت هایمان معنا و مفهوم بخشید و با استفاده از آن بر معنای عملکردمان آگاه شویم و دریابیم که کدامیک از اعمال و رفتارهایمان از اعتبار بیشتری برخوردارند و کدام مسیر در زندگی مان بالاتر و عالی تر است. آن را آنگو و اسوه زندگی خود سازیم.

یکی از نمادهایی که معمولاً در توضیح این هوش به کار گرفته می‌شود، نماد گل نیلوفر است که در آن با تلفیق سنت و عقاید موجود در شرق و غرب و با استعانت از مسائل علمی، مدلی قابل لمس و زیبا برای SQ ارائه داد.

اصطلاح هوش هیجانی برای اولین بار در سال ۱۹۸۰ توسط «میلر و سالووی» برپا تشریح برخی ویژگیها مثل خود آگاهی، ابراز همدردی افراد با یکدیگر و کنترل هیجانات مطرح شد و پنج سال بعد «کلمن» ابراز کرد که موفقیت در زندگی بستگی به هوش شناختی بستگی داشته باشد به هوش هیجانی وابسته است.

افرادی که هوش هیجانی پایین دارند در روابط اجتماعی خود با دیگران دچار مشکل هستند و نمی‌توانند در زندگی اجتماعی خود موفقیت‌های لازم را کسب کنند.^۱

محیط اجتماعی مدرسه نمونه کوچکی از نظام اجتماعی جامعه تلقی می‌گردد. روابطی که دانش‌آموزان با معلمان و همسالان خود در مدارس برقرار می‌کنند، نقش اساسی در اکتساب نگرش‌ها، باورها و ارزش‌های بنیادین اجتماعی دارد و درک دانش‌آموزان

۱- شریفی، حسن پاشا. (۱۳۸۱). اصول روان سنجی و روان آزمایی. تهران، مرکز نشر و پخش آثار روانشناسی تربیتی.

را از جامعه و محیطی که در آن قرار دارند، تحت تاثیر قرار می‌دهد. مدرسه یکی از مهمترین بافت‌های یادگیری مهارت‌های هیجانی است. آموزش هیجانی می‌تواند از طریق گستره‌ای از تلاش‌ها مانند آموزش کلاسی، فعالیت‌های فوق برنامه، جو و شرایط حمایتی مدرسه، و درگیر کردن دانش آموزان، معلمان و والدین در فعالیت‌های اجتماعی صورت گیرد. در صورتی که فرآیند اجتماعی شدن و رشد مهارت‌های هیجانی در محیط اولیه خانواده مطلوب نباشد، این امکان وجود دارد تا مدارس از طریق آموزش‌های ترمیمی به جبران این کاستی‌ها بپردازند. براین اساس بسیاری از مربیان و روانشناسان نسبت به توجه و توسعه آموزش مهارت‌های اجتماعی و هیجانی در مدارس تاکید کرده‌اند.^۱

تحولات عظیمی که در حوزه‌های هوش و هیجان رخ داده دیدگاه‌های سنتی را زیر سؤال برده و بر ارتباط نزدیک و درهم تنیده هوش و هیجان تاکید نموده است. سالووی^۲ و مایر^۳ (۱۹۹۰)، آشکارا بر اهمیت پیوستگی هوش و هیجان تاکید می‌کنند. از نظر آنها «هوش هیجانی» عمدتاً به عنوان توانایی فرد در ازنگری احساسات و هیجان‌های خود و دیگران، تمیز قایل شدن میان هیجان‌ها و استفاده از اطلاعات هیجان‌ها در حل مسئله و نظم بخشی رفتار تعریف می‌شود.^۴

بسیاری از پژوهشگران بر این فرض اند که بین هوش هیجانی و عملکرد موثر در تطابق با اقتضات روزمره زندگی پیوند وجود دارد.^۵ هوش هیجانی عامل موثر و تعیین کننده در برآیندهای زندگی واقعی مانند موفقیت در مدرسه و تحصیل، موفقیت در شغل و روابط بین شخصی و به طور کلی در کنش‌وری سلامت می‌باشد.

۱- بابایی، صفرحاجی (۹۸۳۱). بررسی نقش هوش هیجانی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان مقطع متوسطه بندپی غربی بابل. پایان نامه کارشناسی. دانشگاه پیام نور بابل: ص ۷۲

2- Salvoey

3- Mayer

۴- بشارت، محمدعلی (۵۸۳۱). بررسی رابطه هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی دانش آموزان. مجله اندیشه‌های نوین تربیتی. دوره ۲: شماره ۳ و ۴: ص ۹۶

۵- دهشیری، غلامرضا (۵۸۳۱). بررسی رابطه هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. نشریه داخلی تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره، شماره ۸۱، ص ۷۴

هوش براساس تعریف سنتی خود مدت‌ها به عنوان اصلی‌ترین عامل موفقیت و پیشرفت تحصیلی در نظر گرفته می‌شد. بیش از یکصد سال، بهره هوشی معیاری برای سنجش هوش فردی محسوب می‌شد. آزمون بهره هوشی تنها شاخصی بود که نشان دهنده توانایی یادگیری شخص محسوب می‌شد. روانشناسی معتقد است نمره‌های درسی، هوشبهر یا نتایج آزمون استعداد تحصیلی (SAT) علیرغم ارزش و اعتبار آن در میان عموم، نمی‌توانند قاطعانه پیش‌بینی کنند که چه کسی در زندگی موفق خواهد شد. بر این قاعده که هوشبهر پیش‌بینی‌کننده موفقیت است، استثناهای زیادی وجود دارد. در بهرین حالت هوشبهر حداکثر بیست درصد در پیش‌بینی موفقیت در زندگی سهم دارد، در حالی‌که بقیه ۸۰ درصد باقی مانده به نیروهای دیگر مربوط می‌شود.^۱

امروزه با تغییر دیدگاه‌های نظری در خصوص عوامل تشکیل‌دهنده هوش، نمی‌توان آن را پیش‌بینی‌کننده موفقیت تحصیلی محسوب نمود. طرفداران هوش هیجانی بر این باورند که برای پیش‌بینی عملکرد فردی، هوش هیجانی نسبت به هوش عمومی توان بیشتری دارد. گاردنر^۲ معتقد است یک نوع واحد و یکپارچه هوش نیست که موفقیت در زندگی را تضمین می‌کند، بلکه طیف وسیعی از هوش وجود دارد که سبب موفقیت فرد در حیطه‌های مختلف زندگی می‌شود. بنابراین دانستن این که شخصی فارغ‌التحصیل ممتازی است، تنها به این معنی است که او در جنبه‌هایی که با نمره سنجیده می‌شود بسیار موفق بوده است، اما درباره این که از به فراز و نشیب‌های زندگی چه واکنشی نشان می‌دهد، چیزی به ما نمی‌گوید.^۳ در ظاهر آموزش ما نیز این مشکل وجود دارد که صرفاً بر توانایی تحصیلی تاکید می‌شود و هوش هیجانی یعنی مجموعه‌ای از صفاتی که بی‌اندازه در سرنوشت افراد اهمیت دارند، نادیده انگاشته می‌شود چرا که توانمندی‌ها و شایستگی‌های اجتماعی و هیجانی از عوامل تعیین‌کننده و تاثیر گذار بر موفقیت تحصیلی محسوب می‌شوند.

1- Goleman, D. (1999). Beyond Expertise: Working with Emotional Intelligence. Bloomsbury Publishing, London, pp 1-45

2- Gardner

۳- ثمری، علی‌اکبر و طهماسبی، فهیمه (۱۳۸۱)، بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان. فصلنامه اصول بهداشت روانی. پاییز و زمستان ۱۳۸۱، شماره ۶۳، ص ۲۹

طبق نظر برخی پژوهشگران عوامل تعیین‌کننده در پیشرفت تحصیلی عبارتند از: هوش، محیط خانواده، سطح سواد والدین، ارتباط بین همسالان، انگیزش، مفهوم خود و سازش روانی.

بنابراین افرادی با داشتن هوش عمومی متوسط و هوش هیجانی بالا خیلی موفقتر از کسانی هستند که هوش عمومی بالا و هوش هیجانی پایین دارند. پس هوش هیجانی پیش‌بینی‌کننده موفقیت افراد در زندگی و نحوه برخورد مناسب با استرس‌ها است. این هوش از پنج مولفه ۱۵ عاملی تشکیل شده است. به عبارتی اگر افراد تعداد بیشتری از این مولفه‌ها را در خود بیابند هوش هیجانی بالاتری دارند:

۱- مهارت‌های درونی

۲- مهارت‌های میان‌فردی

۳- سازگاری

۴- کنترل استرس

۵- خلق عمومی.

در این کتاب نیز بر آنیم تا به بیان مسئله هوش معنوی و هوش هیجانی دانش آموزان بپردازیم تا معلمان و خانواده‌ها به اهمیت پرورش این دو هوش در میان فرزندانشان پی برده و در راستای پرورش آن بکوشند.

دکتر فضل‌اله یزدانی
ثریا خدانی